

Mierzecki, Roman

XIX Kongres Historii Nauki, Saragossa 22-29 VII 1993 oraz Walne Zebranie Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, Oddział Historii Nauki (IUHPS/DHS)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 38/4, 188-193

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kulawa, a filozofia bez historii ślepa. Jak jednak dowodzi ostatnich trzydzieści lat, nie jest bynajmniej łatwą sprawą efektywnie połączyć tak odmienne sposoby interpretacji faktów. Na tym właśnie polega zasadnicza trudność historii i filozofii tzw. nauk ścisłych (dotyczy to też nauki w ogóle) i tu też znajduje się źródło ich dalszego rozwoju. Tych zagadnień dotyczyły te dwa referaty, które miałem zaszczyt wygłosić na kongresie: *On Copernicus correspondence thinking. A preliminary study* i *On Natansons' s attempts to creat thermodynamics of irreversible processes*.

Wracając do kraju, bogatszy o nowe doświadczenia i spotkania z interesującymi ludźmi (również Polakami) utwierdzam się jeszcze bardziej w przekonaniu o konieczności zintegrowania historii i filozofii tzw. nauk ścisłych i o ogromnym, kulturowym znaczeniu takiej dyscypliny zarówno dla reprezentantów tzw. nauk ścisłych, jak i dla tzw. humanistów. Ubolewam tylko, że nasze instytuty nie mają pieniędzy, a nasze pensje są tak żałosne, iż po powrocie nie stać nas na to, by móc zdobyć bieżącą literaturę, choć przecież intelektualnie mamy coś do powiedzenia w tej dyscyplinie.

Moje uczestnictwo w kongresie nie byłoby możliwe bez przyznanych mi grantów. Dlatego składam gorące podziękowania instytucjom, które mi pomogły: Union History and Philosophy of Science. Division of History of Science, Organizing Committee of XIXth International Congress of History of Science Zaragoza 1993, Fundacji Stefana Batorego w Warszawie oraz Instytutowi Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN.

Michał Kokowski
(Kraków)

**XIX Kongres Historii Nauki,
Saragossa 22-29 VII 1993
oraz Walne Zebranie Międzynarodowej Unii Historii
i Filozofii Nauki
Oddział Historii Nauki (IUHPS/DHS)**

W dniach 22-29 sierpnia 1993 r. odbył się w Saragossie XIX Kongres Historii Nauki. Poświęcony był on historii nauk ścisłych, przyrodniczych i technicznych oraz zagadnieniom metodologii i nauczania historii nauki.

Liczba uczestników wynosiła ok. 1300, przy czym trudno było znaleźć kraj świata, z którego nikt by nie przybył. Jednym z nielicznych wyjątków była np. Białoruś. Z Polski przyjechało łącznie ok. 10 osób, w tym oficjalna delegacja Polskiej Grupy Narodowej IUHPS/DHS w składzie: przewodniczący (vice-przewodniczący KHNiT PAN) prof. Roman Duda (historyk matematyki), członkowie: prof. J.Babicz (historia kartografii), prof. R.Mierzecki (historia chemii) oraz dr Z.Pawlikowska-Brożek (historia matematyki). Wśród przybyłych z Polski był też członek KHNiT, prof. B.Średniawa (historyk fizyki) oraz współpracująca z KHNiT dr hab. Alicja Zemanek (historia botaniki). Obecny był też pracownik IHNOiT PAN, dr B.Orłowski (historia techniki).

Przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego Kongresu był Mariano Hormigon, dotychczasowy zastępca Sekretarza IUHPS/DHS. Językami Kongresu były: angielski (ok. 600 wystąpień), francuski (ok. 150 wystąpień) oraz hiszpański (ok. 210 wystąpień, głównie z historii medycyny i botaniki), 4 doniesienia wygłoszone były w języku niemieckim.

W trakcie Kongresu wygłoszono 8 referatów plenarnych. W jednym z nich w całości zamieszczonym w materiałach Kongresu, Mariano Hormigon zastanawiał się, czy rozwój nauki przyniósł ludzkości szczęście. Prelegent w następujących słowach przedstawił kwintesencję Kongresu:

„Biorąc udział w opracowaniu programu i organizacji XIX Kongresu Historii Nauki stanąłem przed wielorakimi związkami między nauką w ogólności a poszczególnymi jej dziedzinami i prawie wszystkimi dziedzinami ludzkiej i boskiej działalności. Badane były związki nauki z wojną, gospodarką i instytucjami społecznymi i to zarówno wielkiej, jak i małej nauki; przedyskutowano problemy rozwoju nauki w warunkach niewolnictwa i na skraju okresu poprzemysłowego, analizowano rolę kobiet, wojskowych, kapłanów, ludzi przyzwoitych i drani, zarówno jak wpływ czynników etnicznych, geograficznych i klimatycznych. Nauka jest wyjątkową dziedziną działalności ludzi, której nie jest obca żadna ludzka sprawa. Zwraca jednak uwagę stała zmiana naszych zawodowych postępowań. Zniechęcający jest — moim zdaniem — fakt, że nie poszukuje się żadnego związku między nauką i zastosowaniami jej poszczególnych dziedzin a głównym podmiotem życia każdego z nas, którym — jeśli wszyscy nie jesteśmy szaleni — powinno być szczęście, nawet jeśli jest to kategoria trudna do zdefiniowania”.

W innym planarnym referacie V.Cappeletti (Włochy) omówił przygotowany przy współudziale Enciclopedia Italiana projekt *Progetto 2000*, którego celem jest nowe, syntetyczne ujęcie i zrozumienie historii nauki.

Na tej podstawie autorzy projektu spodziewają się dotrzeć do koncepcji rozwoju *Homo sapiens* łączącego historię wiadomości naukowych, pojmowania przyrody, historii filozofii i socjologii wiedzy.

Sylwetka Al-Mu'tamana ibn Hunda, króla Saragossy i wybitnego matematyka była przedmiotem wykładu plenarnego J.P.Hogondijna a Holandii.

J.Lopez Sancho z Kuby przedstawił w języku hiszpańskim historię medycyny w świetle nowoczesnych zmian techniczno-naukowych.

Problemów metodologicznych historiografii nauk dotyczył referat plenarny L.Novy'ego z Czech. Prelegent zwrócił uwagę, że stosowane przez nas terminy nie są ściśle zdefiniowane, nawet w naukach ścisłych, że od lat trzydziestych historiografia nauki stała się sama jedną z nauk. Stosujemy w niej zarówno metodologię historyczną, jak też metodologię nauki ścisłej, której historię opracowujemy. Nauka rozwija się pod wpływem zmian społecznych i z tego faktu musi sobie zdawać sprawę również historyk nauk ścisłych i przyrodniczych.

Laureat Nobla, A.M.Prochorow (Moskwa) przedstawił historię rozwoju laserów.

Jeszcze jeden wykład plenarny wygłosił najstarszy uczestnik Kongresu, 79-letni Dymitr Iwanenko (Moskwa), który w 1932 r., niezależnie od W.Heisenberga, wysunął hipotezę protonowo-neutronowej struktury jądra atomowego. W drugiej części swego wystąpienia Iwanenko wyświetlił fotografie ze swoich spotkań z najwybitniejszymi fizykami; największe poruszenie wywołała jedna z nich, na której siedzi on na tle charakterystycznej ściany pokoju w japońskim domu z dwoma lauretami Nobla, W.Heisenbergiem i H.Yukawą, japońskim fizykiem, który w 1935 r. teoretycznie udowodnił konieczność istnienia mezonów (przed ich doświadczalnym wykryciem), któremu odziana w kimono, w tradycyjnej postawie, żona podaje herbatę.

Streszczenia tych referatów (lub pełne teksty niektórych z nich) znajdują się w jednym z trzech tomów materiałów Kongresu. Tom wykładów plenarnych objętości 357 stron zawiera też nie wygłoszone omówienia każdego z 60 sympozjów, które odbywały się równolegle z sekcjami Kongresu. Streszczenia 853 komunikatów wygłoszonych na tych sympozjach oraz 378 referatów sekcyjnych zamieszczone są w oddzielnych tomach.

Wśród wspomnianych 60 sympozjów 16 dotyczyło różnych aspektów historii matematyki, a także jej związków a innymi przejawami działalności człowieka, jak np. ze sztuką, architekturą, czy też matematyzacji nauk

przyrodniczych i społecznych. Inne sympozja dotyczyły historii geografii, biologii, astronomii, niektórych problemów fizyki, botaniki, źródeł dokumentacji, oprzyrządowania, medycyny, ekologii, technologii, problemów rozpowszechniania teorii naukowych i wymiany myśli naukowych, a także problemów nauczania historii nauki. W ramach tego ostatniego sympozjum J.Folta (Czechy) omówił programy nauczania historii nauki na specjalnych Wydziałach Uniwersytetów w Hamburgu i w Stambule, a H.Remane (Niemcy) zastanawiał się nad rolą biografistyki w historii nauki.

W 15 sekcjach Kongresu przedstawione były komunikaty i plakaty dotyczące historii różnorodnych dziedzin nauk ścisłych, przyrodniczych oraz technicznych, a także poruszano problemy organizacji historii nauki, roli kobiet w tej historii, zagadnienia jej rozpowszechniania, relacji do religii i ideologii, a także sprawy związane z językiem historii nauki.

Polscy uczestnicy Kongresu zabierali głos zarówno w ramach sympozjów, jak i sekcji. I tak prof. R.Duda na sympozjum poświęconym czasopiśmiom naukowym omówił rolę „Fundamenta Mathematicae” w rozwoju topologii i polskiej szkoły matematycznej, dr B.Orłowski na sympozjum nt. miejsca teorii w historii technologii zastanawiał się, czy temat ten jest rzeczywiście istotnym problemem historii nauki. Na sympozjum dotyczącym geografii W.Wilczyński (Kielce) w wystąpieniu pod mało dla obcokrajowców zrozumiałym tytułem: *Między twórczością a kwasi-intelektualnym oszustwem: Wallenrodowskie dziedzictwo polskiej geografii* udowodniał, że system uzyskiwania w Polsce stopni naukowych działa hamująco na rozwój nauki w naszym kraju, a w tym i geografii. Na sekcji biologii doc. K.Kłóskowski (ATK, Warszawa) omawiał autodeterminizm jako nowe podejście do procesów biologicznych. Na sekcji chemii prof. R.Mierzecki przedstawił rozpowszechnienie się w Polsce idei Lavoisiera. Na sekcji fizyki Polacy przedstawili trzy komunikaty: mgr M.Kokowski (Kraków) przeanalizował prace Władysława Natansona, które wprowadzały pojęcia termodynamiki procesów nieodwracalnych; prof. R.Mierzecki przedstawił rozwój podstawowych pojęć termodynamiki, a dr L.Kostro (Gdańsk) przedstawił rozwój Einsteinowskich pojęć eteru i przestrzeni. Na sekcji noszącej nazwę *Organizacja i profesjonalizm naukowy* dr hab. A.Zemanek przedstawiła rozwój botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1780-1917, a prof. B.Średniawa omówił wkład polskich uczonych w rozwój fizyki teoretycznej zarówno na uczelniach polskich jak i zagranicznych. W poszczególnych sesjach zarówno sympozjów jak i sekcji brało udział 20-30 osób.

Niektóre sekcje organizowały też sesje plakatowe. Na jednej z nich prof. J.Babicz przedstawił pracę dotyczącą historii polskiej kartografii. Obradom Kongresu towarzyszyła wystawa książek z zakresu historii nauki wydanych w zasadzie w ostatnich dwu latach.

W trakcie Kongresu odbyło się Walne Zebranie Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki Działu Historii Nauki. W głosowaniu, w którym przewodniczącemu delegacji polskiej przysługiwały dwa głosy (poszczególne przewodniczącym w zależności od aktywności Grupy Narodowej przysługuje 1-5 głosów), na miejsce dotychczasowego przewodniczącego, Willama R.Shea'i wybrany został dotychczasowy jego zastępca Robert Fox (Stany Zjednoczone AP) a jego zastępcami zostali R.Simil (Włochy) i N.J.Nge (Stany Zjednoczone AP). Stanowisko sekretarza powierzono Robertowi Halleux (Belgia). Skarbnikiem pozostał w dalszym ciągu David King (Niemcy). Oprócz tego do Zarządu Unii wybrano ośmiu asesorów, którymi zostali: Helga Kragh (Dania), S.Ito (Japonia), May Dong (Chiny), S.H.Razallah Ansari (India), J.J.Saldana Gonzales (Meksyk), U.D'Ambrosio (Brazylia), F.Szabadvary (Węgry), V.Kirsanov (Rosja). Zaproponowanej przez prof. Dudę kandydaturze prof. Dobrzyckiego na stanowisko asesora zabrakło jednego głosu. Szczególne znaczenie ma wybór prof. R.Halleux na stanowisko Sekretarza Zarządu, ponieważ będzie on zapewne głównym organizatorem następnego kongresu, który za cztery lata powinien odbyć się w Liège.

Na podstawie rozmów przeprowadzonych przez przewodniczącego delegacji Grupy Narodowej z Władzami Międzynarodowej Unii został anulowany dług, który ciążył na Polskiej Grupie Narodowej, wskutek niepłacenia przez trzy lata składek członkowskich.

W trakcie Kongresu odbyło się też zebranie Grupy Roboczej Historii Chemii Federacji Europejskich Towarzystw Chemicznych. Z pośród 27 członków tej Grupy i 11 tzw. osób zainteresowanych w zebraniu wzięło udział 12 uczestników obecnych na kongresie w tym honorowy przewodniczący Grupy, prof. F.Szabadvary. Na przewodniczącego Grupy w miejsce ustępującego W.Spronsena (Holandia) wybrano Hendrika Seelstrę z Uniwersytetu w Antwerpii. Zarząd Grupy zamierza wzorem lat poprzednich zbierać corocznie od członków Grupy sprawozdania obejmujące wydane publikacje, artykuły i wygłoszone referaty nt. historii chemii i po ich powieleniu rozesłać je do wszystkich członków Grupy. Nowy Zarząd zamierza też wydać przygotowaną do druku rozszerzoną wersję przewodnika po muzeach chemii i farmacji.

Warto przy tej okazji zwrócić uwagę, że nie wszystkie Towarzystwa

Naukowe zorganizowały Europejskie Federacje, jak to uczyniły Towarzystwa Chemiczne i Fizyczne. Międzynarodowe Grupy Specjalizacyjne istnieją też w ramach IUHPS/DHS, przy czym obejmują one Sekcje Historii Towarzystw z całego świata, a nie tylko europejskich, jak Federacje Europejskich Towarzystw.

Roman Mierzecki
(Warszawa)

V Międzynarodowy Kongres Historii Oceanografii (IHO-V) 7-14 lipca 1993 r.

Koncepcja zorganizowanej współpracy międzynarodowej w zakresie historii oceanografii powstała w Muzeum Oceanograficznym w Monako (Musée Océanographique de Monaco). W 100-lecie rozpoczęcia kariery naukowej księcia Alberta I Monako — oceanografa — odbył się tam w dniach 12-17 XII 1966 r. I Międzynarodowy Kongres Historii Oceanografii. Nadesłane referaty opublikowano w 1968 r.⁷ Z kolei już w 1968 r., w ramach Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki (Oddział Historii Nauki) powstała komisja Oceanografii, która przejęła inicjatywę stałej organizacji kongresów.

Drugi Kongres odbył się w dniach 12-20 IX 1972 w Edynburgu, w 100-lecie wielkiej angielskiej wyprawy oceanograficznej „Challenger”. Materiały opublikowano w Sprawozdaniach Towarzystwa Królewskiego w Edynburgu⁸.

Trzeci kongres zorganizowano dopiero 22-26 IX 1980 r. w Instytucie Oceanograficznym Woods Hole, poważnym ośrodku naukowym USA, obchodzącym właśnie swe 50-lecie. Po raz pierwszy zgłoszono tu referat

7 *Premier Congrès international d'histoire de l'océanographie*, Monaco, 1966, Bulletin de l'Institut Océanographique — no. sp'ecial 2, Communications — 3 vol, XLII-807 p., fig. (1968).

8 *Second International Congress on the History of Oceanography, Challenger Expedition Centenary*, Edinburgh, September 12 to 20, 1972. Proceedings — 2, Proceedings of the Royal Society of Edinburgh, Section B (Biology), v. 73 (1972).